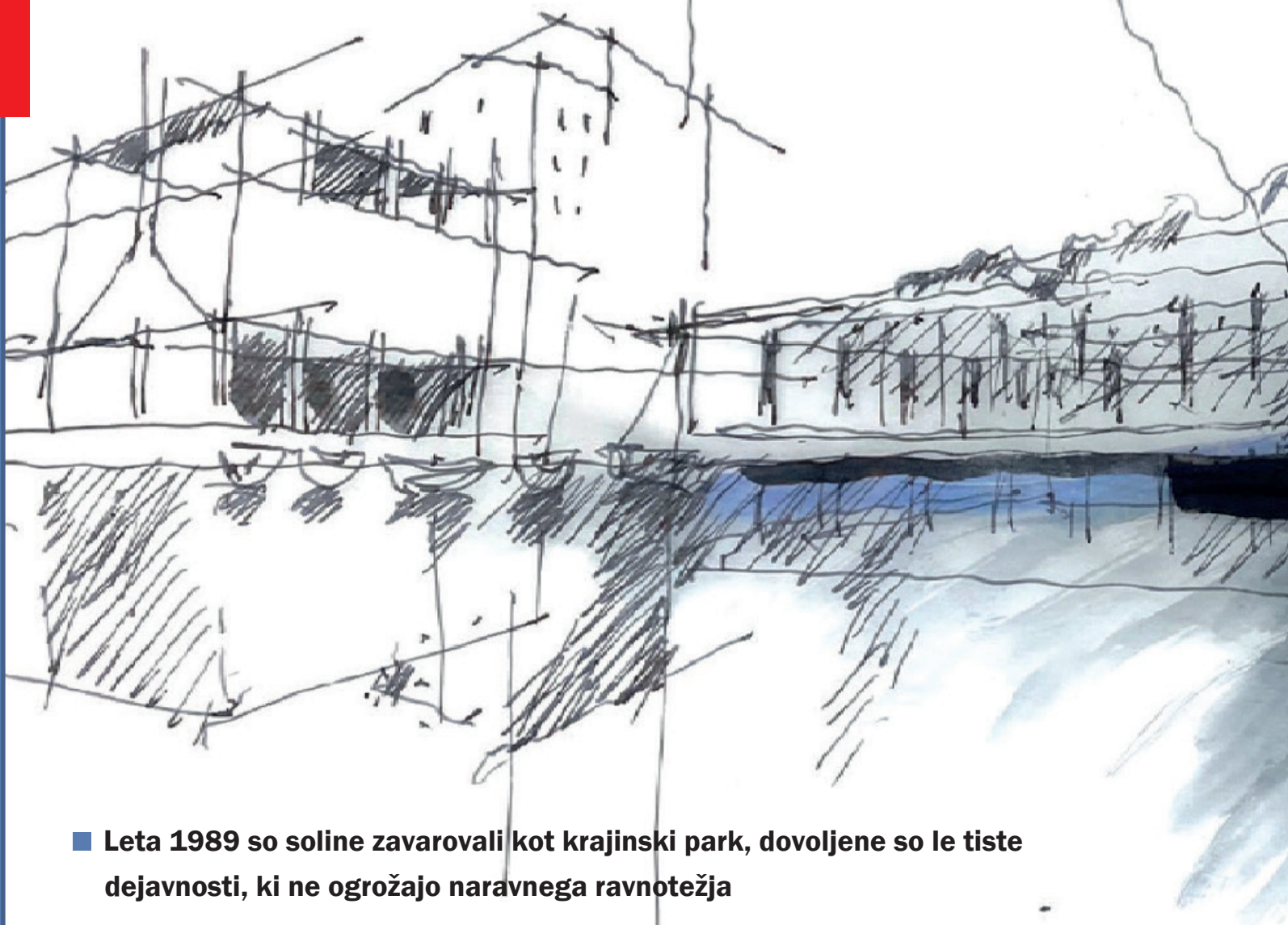

Tisočletno

- Leta 1989 so soline zavarovali kot krajinski park, dovoljene so le tiste dejavnosti, ki ne ogrožajo naravnega ravnotežja
- Sodobna in v prihodnost usmerjena šola, vpeta v lokalno okolje, bi obudila in ohranila tako snovno kot nesnovno kulturno dediščino solin

Tekst: **Smilja Štravs**

znanje

Pogled iz mandrača
na šolo solinarstva

Avtor: Leon Belušić, u.d.l.a

Sečoveljske soline so lokalna, nacionalna in mednarodna kulturna dediščina izjemnega pomena. So kulturna krajina, ki jo je človek v stoletjih oblikoval za potrebe pridobivanja soli, ki je ena od ključnih dobrin za človekovo preživetje. V Sečoveljskih solinah nastaja sol vrhunske kvalitete in izjemne beline. Enkratnost ji pripisujejo v svetovnem merilu. Je plod večstoletnega, morda celo tisočletnega znanja, ki so si ga iz rok v roke predajali rodovi solinarjev, večjih svoje obrti.

Sočasno s človekovim delovanjem in zaradi njega so nastajale tudi razmere za prisotnost in razrast raznovrstnih biotskih elementov znotraj solinskega ekosistema. Prisotnost človeka je za izvajanje tradicionalnega solinarstva kot tudi za ohranjanje naravnih vrednot ključnega pomena. »Posebne razmere, od katerih je odvisen obstoj posebnih življenjskih okolij ter rastlinskih in živalskih vrst, so nastale prav zato, ker človek na tem prostoru že stoletja uravnava vodo in je s časom preoblikoval površje v značilno mrežo z unikatnimi krajinskimi elementi,« razloži **Matjaž Kljun**, konservator ZVKDS Piran. Leta 1989 so soline zavarovali kot krajinski park, v katerem so dovoljene le tiste gospodarske dejavnosti, ki ne ogrožajo naravnega ravnotežja. Taka dejavnost je solinarstvo, ki jo izvaja podjetje Soline Pridelava soli.

V šestdesetih letih 20. stoletja je bila opuščena pridelava soli v Lucijskih solinah in na predelu Fontanigge, ki je za obiskovalce najprivlačnejši, saj jih lahko tam pričakajo za slovenski prostor edinstveni prizori – veliko ptic, obsežni travniki slanuš in več kot sto opuščeni in porušeni solinski hiši, je zapisano na spletni strani Krajinskega parka Sečoveljske soline. Sliši se romantično, vendar pa to ne spremeni dejstva, so prepričani avtorji projekta *Kako revitalizirati soline? Fontanigge: Šola solinarstva / La scuola della salinatura*.

Projekt je nastal na pobudo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Piran, ki si že vrsto let prizadeva najti rešitev za revitalizacijo

opuščenih srednjeveških solin, saj menijo, da z njihovim postopnim propadanjem pred očmi izgubljam stoletja staro snovno in nesnovno kulturno dediščino.

Pred tremi leti jim je uspelo k sodelovanju povabiti partnerje Biotehniške fakultete, Fakultete za arhitekturo in Akademije za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani, s pomočjo katerih so pripravili omenjeni projekt, ki ga podpirata tudi Svet za umetnost Univerze v Ljubljani ter Pomorski muzej Sergej Mašera Piran. Ključna ideja je gradnja nove šole solinarstva, ki jo vidijo kot rešitev, ki bi s svojim delovanjem ustavila propadanje in postopoma revitalizirala propadajoči del.

Znanje ima le še peščica ostarelih solinarjev

Znanje o pridelovanju soli pozna zgolj še peščica ostarelih solinarjev. V njihovih rokah je 700-letno znanje o pridelavi soli. »Solinarski poklic je v zadnjih desetletjih postal deficitaren. Zaledje Sečoveljskih solin ni več povezano s solinami,« ocenjuje profesorica **Tatjana Capuder Vidmar** z Biotehniške fakultete. Celotna jadranska obala nima več šole solinarstva. Zato se je kot edino smiselna kazala ustanovitev šole solinarstva, s katero bi ohranili znanje ter omogočili postopno rekonstrukcijo izbranih srednjeveških solnih polj.

S praktičnim učenjem pridelovanja soli na petoli bi leto za letom obnavljali solna polja in solinarske hiše ter postopoma revitalizirali danes opuščene in propadajoče soline. V sodelovanju z zalednimi kmetijami pa bi pod skupno blagovno znamko z ročno pridobljeno soljo lahko konzervirali oljke in zelenjavo ter skupaj z lokalnim prebivalstvom razvijali nove vsebine, meni sogovornica.

»Šolo solinarstva smo umestili v opuščene strukture nekdanjega rudnika premoga ob vznožju reliefnega pomola Sečovelj. Projekt je obenem tudi urbanistična gesta: na to območje premakne vstopno in informativno točko za obisk solin, s čimer območja za pridelovanje soli in varovanja narave razbremeni obiska, s predlagano tržnico in

Fotografiji: Josip Rošival, 1960–1962, Irani Pomorski muzej Sergej Mašera Piran

V Sečoveljskih solinah nastaja sol vrhunske kvalitete in izjemne beline. Enkratnost ji pripisujejo v svetovnem merilu. Je plod večstoletnega, morda celo tisočletnega znanja, ki so si ga iz rok v roke predajali rodovi solinarjev, večjih svoje obrti.

S praktičnim učenjem pridelovanja soli na petoli bi leto za letom obnavljali solna polja in solinarske hiše ter postopoma revitalizirali danes opuščene in propadajoče soline.

preureditvijo prometnih poti pa na tem območju ustvari razmere za razvoj javnega prostora, ki ga zdaj v vasi Sečovelje primanjkuje. S tem bi se soline na več načinov ponovno povezale s svojim zaledjem,« pojasni profesor **Leon Belušič** s Fakultete za arhitekturo.

Prostor šole solinarstva se v obeh nivojih povezuje s krajino, v katero je umeščen, izpostavi Belušič: »V spodnjem delu z vodo, na zgornjem nivoju pa smo umestili novo ploščad – nov horizont, ki vzpostavlja enovit prostor in dialog med starim in novim. Vanjo smo umestili tudi šolski paviljon, ki povezuje oba nivoja šole, in paviljon restavracije, ki nadomešča drobno industrijsko strukturo ter v svoj prostor vabi splošno javnost. Odpiranje prostora torej ni zgolj fizično, ampak tudi kulturno in socialno, saj omogoča stekanje ljudi, krajine in dediščine na istem mestu. Hkrati povezovanje šole solinarstva z vodo omogoča nadaljnjo prenovu solnih polj in solinarske obrti.«

Šola kot evropsko središče za pridelavo soli

S problemom propadanja srednjeveškega tipa Sečoveljskih solin se na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete v tesnem sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Republike Slovenije, Območna enota Piran, intenzivno ukvarjajo

vse od leta 2018. Tatjana Capuder Vidmar: »S študenti tretjega letnika smo opredelili problem in raziskali možnosti razvoja tega dela solin od rekonstrukcije celote do polne prepustitve tega dela solin naravni sukcesiji. Znotraj teh raziskovanj se je porodila zamisel o Šoli solinarstva, ki smo jo kot nadaljnji korak leta 2020 razvili v okviru projekta PKP (Po kreativni poti do znanja), pri katerem so sodelovali študenti in pedagogi z Biotehniške fakultete in Fakultete za arhitekturo ter študenti s Pedagoške fakultete in Fakultete za družbene vede.«

»Šola bi se lahko razvila v Evropsko središče za pridelavo soli z vrhunskim znanstvenim laboratorijem. Odpirala bi nova delovna mesta,« nadaljuje Capuder Vidmarjeva. Prav tako pomemben je okoljevarstveni dejavnik. Obravnava okolja kot neomejenega materialnega vira in njegovo nenehno izkoriščanje je v relativno kratkem času povzročilo številne ekološke katastrofe, doda Matjaž Kljun, sodobna družba si zato vse bolj prizadeva za aktivno usmeritev v ekološko preobrazbo. »V ta namen bo treba osvojiti stara znanja in tehnike ter pridobiti kadre. Zelena preobrazba, o kateri na glas govorim, je mogoča tudi in predvsem na podlagi ohranjanja, obujanja, preučevanja in osvajanja starih vernakularnih praks, ki jih poseduje kulturna dediščina.«

Prostor šole solinarstva se v obeh nivojih povezuje s krajino, v katero je umeščen, izpostavi profesor Leon Belušič s Fakultete za arhitekturo. Vzpostavlja enovit prostor in dialog med starim in novim.

Ročno pobiranje soli danes ni konkurenčno

Sliši se lepo, pa vendar, ali je projekt oživljanja srednjeveških solin s tradicionalnimi prvinami v današnjih razmerah sploh uresničljiv in realen? **Iztok Škornik**, strokovni sodelavec za naravovarstveni monitoring in naravovarstveni nadzornik Krajinskega parka Sečoveljske soline, v okviru katerega deluje tudi podjetje za proizvodnjo soli Soline Pridelava soli, meni, da ne. Pojasni, da je situacija kompleksna in gospodarska praksa v svetu ne spodbuja ideje o ročnem pobiranju soli. Treba je pojasniti, da je Krajinski park Sečoveljske soli razdeljen na dva dela, to sta opuščeni del srednjeveških solin Fontanigge in sodobni delujoči del Lera, kjer poteka intenzivna, industrijska proizvodnja soli, pove.

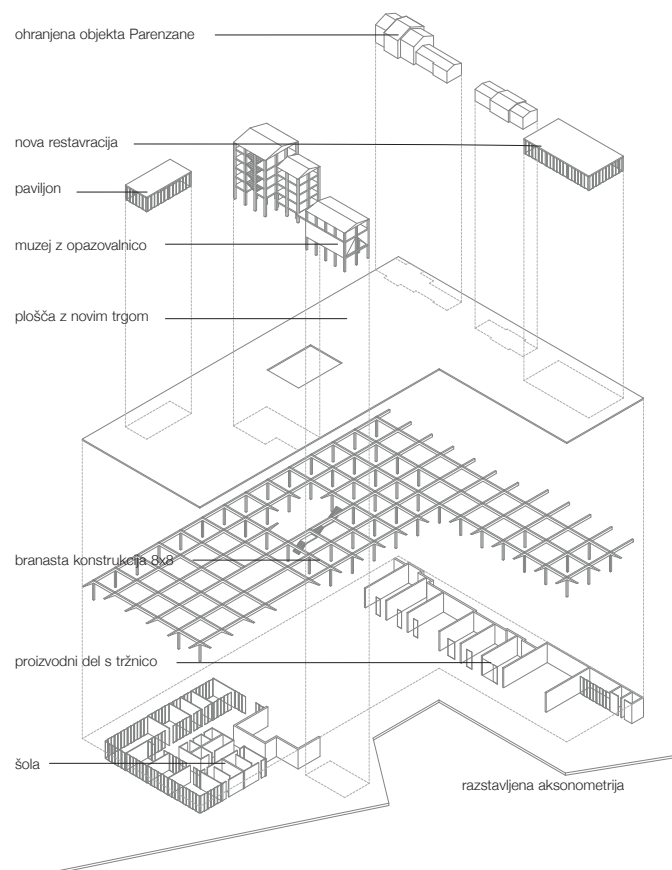
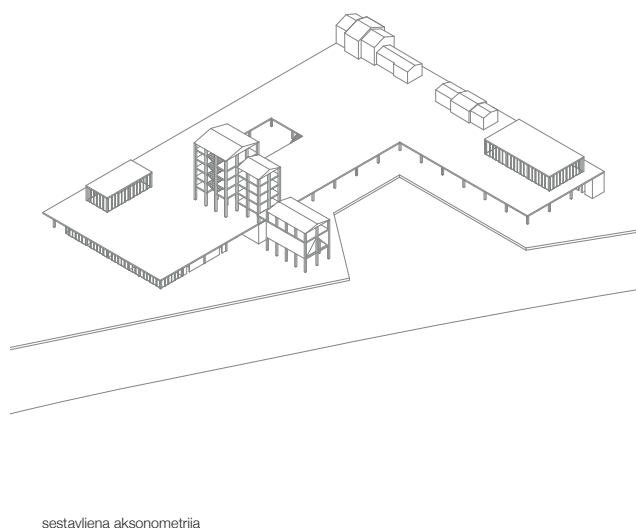
»Tradicionalno solinarstvo s pobiranjem soli se izvaja na Leri. Cena naše soli ni konkurenčna ceni soli z afriških obal in iz evropskih rudnikov kamene soli. Zavedati se je treba, da imamo na delujočem delu Lere še vsaj enkrat več solnih polj od površine obstoječih, ki čakajo na obnovo, pa sredstev za to ni. Roko na srce, tudi delavcev ni,« realnost situacije in ročnega pobiranja soli, ki ni tako romantično, kot je videti na starih fotografijah, pojasni Škornik. Revitalizacija solinarstva na Fontaniggah po njegovem mnenju v okviru družbenih in ekonomskih razmer današnjega časa ni mogoča zaradi prevelikih finančnih naložb v obnovo solin, veliko potrebnih dodatnih zaposlitev za izvajanje solinarstva in s tem povezane nekonkurenčne cene tako pridelane soli.

Tudi naravovarstveni status območja Fontanigge zdaj ne dopušča gospodarske rabe. »Območje je pridobilo mednarodni in državni naravovarstveni pomen in status, zato varstvena ureditev v tem delu solin ne dopušča gospodarske rabe. Srednjeveški način pridobivanja soli se lahko vzdržuje le za predstavitev na majhnem delu solin v okviru Muzeja solinarstva kot del javne službe v smislu

varstva in ohranjanja nepremične, premične, nesnovne in žive kulturne dediščine,« pojasnjuje Škornik. »Kaj lahko 'počnemo' na Fontaniggah, ki so prvo varstveno območje parka, je podrobno opisano v novem (pa tudi v starem) Načrtu upravljanja Krajinskega parka Sečoveljske soline za obdobje 2022–2032, ki je v fazi usklajevanja na MOP-u, kot tudi v Uredbi o KPSS. V nobenem upravljavskem dokumentu kot tudi v obstoječi zakonodaji revitalizacija Fontanigg ni predvidena, kot tudi ni predvidena šola solinarstva, ki se lahko izvede kjerkoli zunaj solin, če bodo za to ustrezne izobraževalne institucije.«

Solinarska stavbna dediščina pospešeno propada

Ne glede na nekonkurenčnost tradicionalnega solinarstva pa je to zagotovo izjemnega pomena za identiteto življenja na slovenski obali v preteklosti ter kot poligon za proučevanje etnološke in tehnične dediščine, se z avtorji projekta strinja tudi Škornik. **Etbin Tavčar**, vodja Območne enote ZVKDS Piran, se zaveda realnih omejitev in tega, da spričo dinamike nenehnih sprememb, ki smo jim priča v našem vsakdanjem življenju, celotnih srednjeveških solin ni več mogoče ohraniti. Vzpostaviti gospodarsko ravnanje je izziv, po drugi strani pa bi imela ponovna oživetev Fontanigg izjemno

Avtorji: Miha Bendina in Petra Zoubek

Šola solinarstva je v projektu FA umeščena v opuščene strukture nekdanjega rudnika premoga ob vznožju reliefnega pomola Sečovelj. Projekt je obenem tudi urbanistična gesta, na to območje bi premaknili tudi vstopno in informativno točko za obisk solin ...

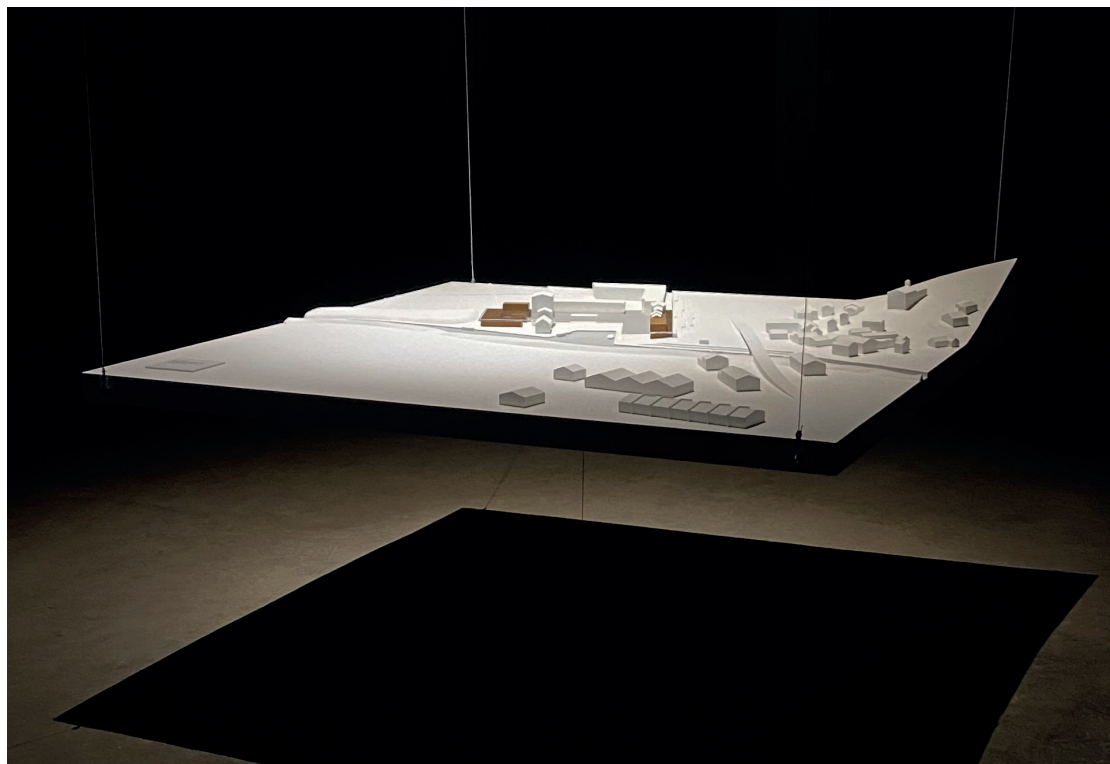

Foto: Miha Bendina

krajinsko arhitekturno vrednost, ki bi soustvarjala slovensko nacionalno identiteto.

»Zagotovitev tiste rabe, zaradi katere je bila neka kulturna krajina ustvarjena, je vselej najučinkovitejše sredstvo za njeno varstvo. Fontanigge kot takšno edinstveno krajino je mogoče ohranяти le s pridelavo soli,« je prepričan Tavčar, ki dodaja, da je v tem okviru smiselno preveriti tudi druge možnosti gospodarske rabe poleg neekonomičnega pobiranja soli, kot so alternativne in do okolja prijazne trajnostno naravnane oblike turizma. Ne nazadnje so prav Fontanigge vse pogostejše izpostavljene razdiralni moči poplav iz zaledja in morja.

»Tudi klimatska kriza je zgolj kriza kulture. Samo na nas je, da pred posledicami lastnih ravnanj zavarujemo tisočletno kulturno krajino, ki smo jo dolžni ohraniti zanamcem,« dodaja Tavčar. To pa po njegovem mnenju brez šole solinarstva ni mogoče. Ta se je pred leti že izvajala na območju Muzeja solinarstva pod okriljem Pomorskega muzeja Piran. Muzej solinarstva je že razglašen za kulturni spomenik državnega pomena in oživitev celotnega območja mora vključevati postopno prenovo okrog sto opuščenih in porušenih solinskih hiš.

Solinarske hiše kot potencial za trajnostni turizem

»Obstoječe infrastrukturno stanje stavbne dediščine južnega območja sečoveljskih solin Fontanigge je z izjemo štirih obnovljenih solinarskih hiš na kanalu Giassi izpostavljeno propadanju in izginotju. Ostalo ohranjeno stavbno infrastrukturo je v najboljših primerih mogoče evidentirati v obliki povezanih stoječih zidov brez strešne kritine in notranjih etažnih struktur. V več primerih zaradi posledic opustitve proizvodnje, intenzivnih in zahtevnih okoljskih dejavnikov, načrtnega rušenja ter neprimernih posegov na solinski

infrastrukturi niso vidni niti obrisi lokacij. Z izjemo obnovljenih hiš in maloštevilnih relativno solidno ohranjenih objektov je večini skupno, da njihovo sedanje stanje ne omogoča določanja izvirne podobe,« dopolni Matjaž Kljun.

Obnovljene hiše se lahko nato uporabljajo tako za potrebe šole solinarstva kot za mešano rabo, denimo za sezonsko oddajo zainteresiranim najemnikom solnih polj, prostovoljcem ali družinam, ki jih zanimajo etnološke, trajnostno obarvane vsebine ročnega pobiranja soli. In to je zaradi svoje prvinskosti privlačno vsem generacijam, meni Tavčar. V podporo promociji ideje v širši javnosti je nastal tudi umetniški projekt Fontanigge – video, ki z arhivskimi ter aktualnimi posnetki avtoric Tamare Mihalič, Ajde Zupan in Tamare Rahne z Akademije za likovno umetnost in oblikovanje preplete in interpretira preteklost s prihodnostjo. V javnosti je bil doslej prikazan dvakrat, najprej kot instalacija v Razstavišču Monfort v nekdanjih skladiščih soli v Piranu ter julija 2022 v Palači Cukrarna v Ljubljani kot del spremljevalnih dogodkov BIO27.

Leon Belušič s Fakultete za arhitekturo zaključuje, da s takšnim predlogom obnove skoraj pozabljenega prostora solin ter z nežno integracijo naravnega in človeškega dajemo prostoru nove možnosti in spomine. Soline so po njegovem mnenju prostor potencialov, dialoga starega in novega, mirnega in spokojnega. Šola solinarstva je namreč le poskus povezovanja že obstoječih dobrin, ki jih je opevalo toliko ljudi, med drugim tudi njihov veliki ljubitelj Tone Pavček v svojem sonetu Božji počitek, ki jih takole romantično opisuje: *Na solni transversali med kanali v prepletu zemlje, morja in neba, v sobivanju človeka in živali je svet kot kraj oddiha za boga. Med čigre in galebe na brežini se je usedel in je ves prevzet, ko ogleduje solno pokrajino, da se mu je vsaj tu posrečil svet.*